

Spannmålens förfrukter i Egentliga Finland

Villkoren för ekologisk odling kräver en mångsidig växtföljd, medan det inom den konventionella produktionen tidigare har varit möjligt att odla samma gröda på ett visst åkerskifte i upp till ett tiotal år. Numera kräver stödvillkoren en växtföljd. Livsmedelsverkets skiftesdata hjälper till att synliggöra vilka förfrukter odlare föredrar för olika grödor och hur dessa varierar, till exempel mellan regioner, samt beroende på åkerskiftets jordart och areal. Dessutom kan tidsmässiga förändringar i markanvändningen observeras.

Vilka förfrukter föredrar spannmålsodlare i Egentliga Finland?

Förhållandena i Egentliga Finland möjliggör odling av många olika grödor – inklusive höstsådda grödor samt arter som kräver en lång växtsäsong. Därför är området intressant som exempelområde. Regionen har få husdjursgårdar, vilket gör spannmålsodling till den vanligaste produktionsinriktningen.

Odlingsmångfalden begränsas särskilt av den åkerareal som står till gårdens föfogande. På små gårdar (under 30 ha) är odlingen därför som mest ensidig, eftersom det ofta inte finns tillräckligt många skiften som lämpar sig för specialgrödor för att uppnå tillräckliga produktionsvolymen. För att öka mångfalden i odlingen måste man därför ofta söka andra lösningar, såsom marktäckande grödor, mellangrödor samt art- och sortblandningar. Däremot är grödurvalet bredare på medelstora (60–100 ha) och stora gårdar (över 100 ha), vilket visar att det i praktiken är möjligt att diversifiera odlingen. Trots detta är odlingen på många gårdar fortfarande ganska ensidig.

Till exempel fungerar korn som förfrukt till korn på 55 % av arealen, havre som förfrukt till havre på 52 % och vårvede som förfrukt till vårvede på 35 % av åkerarealen (Tabell 1). Generellt fungerar samma eller någon annan vårspannmål som förfrukt till vårspannmål på hela 80–86 % av deras areal. Höstspannmål är förfrukt till vårspannmål på endast 4–5 % av respektive vårspannmåls areal. Andra använda förfrukter är baljväxter (2–6 %) och oljeväxter (3–5 %).

En förfrukt är en gröda eller grödblandning som odlas före huvudgrödan och som förbättrar markens egenskaper samt avkastningen hos den efterföljande grödan. Växtföljdens fördelar grundar sig på genomtänkta val av förfrukter.

Förfrukt	Till korn	Till havre	Till vårvede	Till höstspannmål
Höstvede	2,4	1,7	2,6	13,2
Vårvede	13,2	10,3	34,6	11,6
Höstråg	1,6	1,9	2,4	8,8
Foderkorn	47,9	20,1	19,1	18,5
Malkorn	7	4,4	10,3	8,6
Havre	18,1	51,5	15,4	12,6
Vårspannmål totalt	86,2	86,3	79,4	51,4
Höstspannmål totalt	4	3,7	4,9	21,9
Baljväxter totalt	2,5	3,1	5,7	12,5
Oljeväxter totalt	2,9	2,6	5,1	3,4
Övriga grödor totalt	1,6	1,7	1,9	8,8

Tabell 1: Andelar av olika förfrukter (procent av åkerarealen) för vår- och höstspannmål i Egentliga Finland, med beaktande av konventionella spannmålsgröddor som har en åkerareal på minst 60 hektar. Dessa gårdar har i genomsnitt bättre förutsättningar att diversifiera odlingen. Åkerskiften där spannmål endast fungerar som skyddsgröda vid anläggning av vall har uteslutits.

Klimatförändringen och den förlängda växtsäsongen har ökat möjligheterna att diversifiera odlingen i Egentliga Finland – i stort sett på samma sätt som i övriga landet. Situationen har dock inte förändrats väsentligt under de senaste tio åren. Gårdar större än 60 hektar har delvis övergett kontinuerlig spannmålsodling genom att bryta den med oljeväxter i genomsnitt en gång var 5–7 år. Under de senaste fem åren har brytgrödan allt oftare varit en kvävefixerande baljväxt, vanligtvis ärt eller åkerböna. I och med att små gårdar lägger ned och stora gårdar fortsätter att växa har odlingen regionalt sett blivit något mer mångsidig. Jämfört med övriga Finland är odlingen dock fortfarande som mest ensidig, främst eftersom andelen vall är exceptionellt liten.

Gårdar som har diversifierat odlingen

Trots att odlingen i genomsnitt är ganska ensidig finns det i Egentliga Finland gårdar där den efterföljande grödan i växtföljden allt mer sällan är densamma som föregående års huvudgröda. Detta gäller särskilt stora gårdar, men mönstret syns allt oftare även på både stora och små åkerskiften. Generellt kan man säga att ju mer "värdefullt åkerkapital" ett skifte uppfattas vara, desto större är sannolikheten för en mer mångsidig odling. Skiftets värde påverkas bland annat av dess areal, närhet till gårdscentrum, form, jordart, lutning och produktionsförmåga.

Enligt studier är även kontraktsodlare av spannmål mer motiverade att diversifiera odlingen än odlare i genomsnitt. Hos motiverade kontraktsodlare minskar sannolikheten för att korn fungerar som förfrukt till korn från 55 till 40 procent. En ännu större förändring syns för havre (52 % → 22 %) och vårvete (35 % → 10 %). På dessa gårdar väljs oftare vårvete, höstvetete, oljeväxter eller baljväxter som förfrukt till korn. För havre är förfrukten ofta korn, höstspannmål eller oljeväxter, medan vårvete oftare följer efter korn eller oljeväxter. Sammantaget är arealen med baljväxter och oljeväxter på dessa gårdar i genomsnitt dubbelt så stor som hos övriga gårdar i regionen.

Ytterligare information

Specialforskare Lauri Jauhiainen

Forskningsprofessor Pirjo Peltonen-Sainio

Ledande forskare Ari Rajala

Rekommendationer

Stödvillkoren har förändrats och uppmuntrar gårdar betydligt mer än tidigare att diversifiera odlingen, så kontinuerlig odling av samma spannmålsart är inte längre möjlig i större omfattning. Våra forskningsresultat visar hur ensidig odling leder till att fördelarna med en mångsidig växtföljd går förlorade år efter år.

Inom odlingen av havre och vårvete finns det i ganska hög utsträckning alternativa grödor som förfrukt – för upp till 90 procent av havre- och vårveteskiftena i Egentliga Finland. Situationen för korn är mer utmanande, och på gårdarna kan det därför bli nödvändigt att tillämpa det mest flexibla alternativet inom de nya stödvillkoren och eftersträva en situation där korn fungerar som förfrukt till korn på högst en tredjedel av kornarealen.

Eftersom gårdar under 60 hektar ofta har mer begränsade möjligheter att diversifiera odlingen, är det motiverat att även utnyttja marktäckande grödor, mellangrödor samt blandodling som en del av åtgärdsarsenalen.

Jauhiainen, L., & Rajala, A. 2025. Sopimustuottajien viljelyn monimuotoisuus : Viljelypäästösten tilastollinen tarkastelu. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 26/2025. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 25 s.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-419-046-6>

Foto: Pirjo Peltonen-Sainio

